

Василь Врублевський

Тріщини

Текля з Марією та ще хтось третій

Міні-повість

1

...їть не здогадуємося чи, може, не хочемо собі в тому зізнатися, що ми, жінки, неймовірно дивакуваті створіння, я б навіть сказала так: екзотичні тваринки.

На цей останній Теклин реверанс Марія дещо зарізно підвела голову, таким же зарізким жестом відкинула рукою пасмо волосся з-над очей і зиркнула з цікавиною та деяким здивуванням.

— Заперечити хочеш? — спроквола, витримавши паузу, мовила Текля і, посміхаючись самими лише кутиками пухких губ, чиркнула запальничкою.

— Ні-ні, — якимось аж занадто поспішно озвалася Марія, — все так, все вірно... — і за цей поспіх раптом зробилося їй ніяково і соромно.

Ніяково і соромно — перед собою...

...ця поступливість... з якого дива, подумалося, повинна у всьому погоджуватися?

тільки тому, що Текля старша? чи тому, що начальниця?..

... а втім, вона добре знала: ні вік, ні тим паче посада Текліні у цьому випадку, в цій ситуації, при цій розмові за чашечкою гарної бразильської кави не грають ніякої ролі...

Але що ж тоді, що?

... ось вона сидить навпроти, загорнувшись у піжаму, неквапом попихує цигаркою та час від часу відпиває невеличкими ковточками гарячу коричневу рідину з порцелянової чашечки, — така проста, така звичайна жінка, яких десятки, сотні, тисячі цією передвечірньою порою сидить в панельних і цегляних коробках, і щонаймеше третина з них робить цієї миті те ж саме, що й Текля; хіба що не всі насолоджуються справжньою бразилією, але то вже деталі, то вже дрібниці, і річ не в тому... а в чому ж, в чому? може, в тому, що всі вони — породисті хатні киці, такий собі обов'язковий атрибут міської квартири стандартної квадратури, із стандартними меблями, стандартною дерматиною оббивкою вхідних дверей? та й самі вони — стандартні дружини при стандартних чоловіках...

Стоп! Кого-кого, а Теклю стандартною не назвеш ніяк! Вже навіть саме ім'я: Теокліна Нарцисівна за паспортом... врешті, їй якраз і місце на квітнику чи в оранжереї, така вона пишна,

розквітла, вабляча... (Марія уважніше глянула на Теклю. Так, певно, роздивляються при знайомстві або ж після тривалого нездибання).

... і справді ж!.. досить вже таки помітна повнота не псує її, навіть навпаки: додає загадковості чи що? ні-ні, не загадковості, швидше всього — привертає увагу і... і... і збуджує інтерес... так-так, саме так: ця навдивовиж рухлива попри повноту жінка у ліжку, мабуть, справжня тигриця! коли б я була, подумала Марія, чоловіком — нізащо не пройшла б повз неї, не зачепивши бодай поглядом...

— Про що це ти замислилась?

Заскочена дещо зненацька, Марія не знайшлася, що відповісти, тільки непевно знизала плечем.

— І все ж?

— Та так, ні про що.

— Ні про що? — хитрувато і трохи (так здалося) зверхньо усміхнулася Текля. — Ану, зізнавайся!

... зізнаватися? в чому? ні, думки ж на те і є думками, аби бути тільки твоїми, вони — твоє і тільки твоє, єдине, що належить тобі і більше нікому, єдине, чим ти володієш беззастережно; можна віддати все, можуть відібрати все, але не їх...

Але Текля так хитро, так переможно (і чому

саме так: переможно?) дивиться на тебе, що ти мимоволі (та ні, проти власної волі!) всміхаєшся й покірно, з тихим захопленням кажеш:

— Ти незвичайна жінка!

— Я незвичайна? — мало не захлинається на рапт сміхом Текля. — Я незвичайна? Ні, голубко! Я найзвичайнісінька! — і, обірвавши сміх, повторює, розщеплюючи слово на склади: — Най-зви-чай-ні-сінь-ка!

А потім ще раз, незнано для чого:

— Най-зви-чай-ні-сінь-ка!

Зрештою, «незнано для чого» — це так Марія вважає. Сама ж Текля чудово знає, для чого. Так, вона чудово знає, чого хоче, і знає, як того домогтися, і недарма вона запросила це дівчисько в гості; а воно одразу ж і прибігло, мало не луснувши від щастя: звісно, ой як хочеться заприятелювати з начальницею!.. Начальниця — міркувало, певно, собі — це те, що треба, це дуже fajно...

— Текле, а ти була заміжною?

Дурепище, навіщо їй це?!

Та, хоч і спалахнула в душі крихітна неприязнь, відповідає Текля спокійно, з погордою навіть:

— Була.

— І чому?..

— Облиш! — Текля обриває на півслові. — Ти, мабуть, думаєш, що це щось дуже добре?

Марія зиркає з подивом, озивається недовірливо:

— Хіба ж ні?

— Звісно! — Текля не посміхається, але й особливої серйозності на її обличчі не видно. — Єдина перевага заміжжя в тому, що маєш біля себе чоловіка, якого можеш вкласти в ліжку, коли тобі заманеться...

Марія не йме віри почутому: та ні, ні, Текля жартує, Текля глузує з неї!

... вона не може так думати! адже... адже це страшно — бачити в чоловікові тільки самця... Текля не може так думати насправді, вона ж чуйна, вона ж красива, вона розумна... жартує! звичайно, що жартує...

— Ой, дівчинко! — сплескує Текля в долоні. — Яка ж ти наївна! Для тебе це все ще романтика, ти ще віриш у якісь там почуття... Дурненька, чим раніше ти розпрощаєшся з цими дурними мріями, тим краще буде для тебе!

— Але ж...

— Та зрозумій же, зрозумій: позбуваючись ілюзій, ми здобуємо свободу. А свобода — це все! Спокій, розкутість, щастя...

Марія слухає, слухає, затамувавши подих, слухає знетямлено, але й довірливо, та однак, однак, однак не вірить жодному Теклиному слову... Текля глузує з неї, вона не може говорити так на

повному серйозі, не може!..

— Я бачу, — Текля примружує очі, ледь-ледь схиляє голову і дивиться на Марію тепер вже навскіс, знизу вгору; від цього очі її здаються вузькуватими, а вроджена засмага робить Теклю схожою на азійку, — я бачу, що ти не в усьому, а може, й зовсім не згодна зі мною, та це, повір, тільки тому, що ти молода й не маєш життєвого досвіду.

— А чому... — Марія нарешті здобувається на слово, але одразу ж і вмовкає: думки, та ні, лише обривки думок, неясні, безладні, протирічні обривки думок розпалюють мозок і уяву, а зволодати з ними їй незмога.

Текля завважує її даремні потуги хоч щось, хоч що-небудь, хоч якось заперечити, і її це тішить. Тішить не тому, що має можливість хизуватися власною зверхністю, ні, — тішить тому, що вона знає, чого хоче, і знає, як того домогтися, а теперішня Марііна розгубленість тільки посвідчує: все так і буде, треба тільки довести цю розгубленість до найвищої точки — тоді це дівчисько стане підвладною у всьому й чинитиме все, чого забажає вона, Текля... Марія ще зовсім юна, ще зовсім дурненька, ще зовсім недосвідчена, вона щойно випала з домашнього кубельця, з неї, наче із кавалка м'якої глини, можна ліпити все що захочеш.

Марія нараз відчула страх від того Теклиного погляду — темні очі ніби пронизували її наскрізь...

...та ні, це мені приверзлося... Це, мабуть, від того, що Текля тут, серед хатнього затишку, зовсім не така, як на службі... На службі Текля — сама тільки зосередженість і неприступність, а в цій піжамі і з цією чашечкою — відверта, щира, своя ніби... Немов подруга, старша, досвідченіша подруга...

Текля помітила ці мигцеві переміни, та їх і не важко було помітити — якщо ти не сліпець! — на Маріїному обличчі: дівчисько ще, дитя, навіть нічого утаїти не вміє...

— А спечно, чи не так? — спитала раптом і, поставивши філіжанку на край журнального столика, дістала з кишені хустинку, змахнула бісеринки вологи з чола.

— Авжеж, — кивнула Марія.

— То чом би нам не прогулятися? Чом би не зробити вечірній променад? — підморгнула Текля змовницьки.

І, не чекаючи відповіді, підвелася:

— Ось я лишень перевдягнуся...

Не встигла Марія й вуста розвести, а Текля вже зникла в дверях суміжної кімнати — там, здогадалася, спальня.

... справді, піт ллється, наче струмком, ще півгодини — і хоч роздягайся... Текля це гарно

придумала, о такій порі на вулиці просто чудово: ніяких тобі черг, ніякої штовханини, парочки на лавочках...

— Я вже! — постала Текля перед Марією в простому, недорогому, але добротному пошитому платті — з глибоким декольте, з широкими рукавами, воно було приємне оку.

Так-так, смак Теклі ніколи не зраджує! З нею по вулиці буде йти, ніби зі старшою сестрою: більше тридцяти зараз їй нізащо не даси. Того й дивись, що кавалери зачнуть липнути.

— Ну що, йдемо? — каже Текля, видимо вдоволена справленим враженням, і не втримується: — Як я тобі? Ще можу підчепити якогось хлопчика?

— А певно ж! — усміхнулася Марія, й згадала своє: «Коли б була чоловіком, нізащо не пройшла б мимо Теклі, не зачепивши її бодай поглядом...»

І усміхається ще раз.

Текля злегка похмурніє:

— Посмішка в тебе якась дивна, не така...

— Як це? — ніяковіє Марія.

— Не зовсім щира, іронічна... Мабуть, думаєш, що мій вік...

— Та що ти! — гарячково заперечує дівчина. — Нічого такого! Ти виглядаєш прекрасно, можу заприсягтися, що...

— Не треба! — дещо лагідніше перебиває

Текля. — Не говори мені цих нікчемних компліментів, ти не чоловік...

— Але це не комплі...

— Маріє! Я ж сказала!

2

... але і наступного дня, і наступного після наступного — Текля на службі, як і завжди, сконцентрована непідступність: ані жодним жестом, ані жодним словом, ані навіть відтінком голосу вона не відступила від усталених службових стосунків. Ніби не було недільних гостин, ані довірливої розмови, ані прогулянки вечірнім містом. Спершу Марію це бентежило, але трималося те відчуття при ній недовго, їй вистачило розуму й тактовності і самій повестися так само... Так минув тиждень, аж у п'ятницю, за хвилину до вісімнадцятої, коли Марія вже зібралася з роботи, прийшла секретарка і сказала:

— Машо, тебе Теокліна Нарцисівна викликає!

3

Цієї ночі перед суботою їй приснився сон-спогад.

... ніяк не пригадати плакала чи сміялась

... ніяк не пригадати

хто підхопив майже безживне тіло
поволік до ванної
хлюпнув в обличчя водою
тоді опустив на підлогу
й задер спідничку
... дзюркотіла вода

... тільки й пригадується, що — дзюркотіла вода...

Прокинувшись, вона ще довго лежить із заплющеними очима, ще довго намагається стулити уламки розбитого напівбезпам'ятства, і раптом помічає, що всеньке тіло її тремтить.

«Ну, досить!» — каже вона собі.

Так вона казала собі вже багато-багато-багато разів. Саме: казала. А не наказувала. Просто казала. От і зараз — просто каже. Тонем — ніби комусь обіцяє. Та ні, обіцяти немає кому. Дурість, яка велика дурість: навіщо обіцяти, коли (і ти це добре знаєш) обіцянки твої непотрібні нікому, навіть тобі самій.

Навіть тобі самій.

Навіть тобі.

Отже: треба вставати, довго на совість відсвіжувати лице крижаною водою (літровою слоїка завбачливо, ще звечора, поставлено у холодильник), ретельно чистити зуби (не забуваючи кілька разів вичавити пасту з тюбика у рот і, потримавши на язиці, ковтнути), опісля всього —

міцний чай без цукру...

Вона нарешті ворушить повіками і, повернувши голову, зиркає на циферблат годинника.

Чверть на восьму.

Чверть на восьму.

Чверть на восьму.

Отже: на повернення до життя, до такого, яким воно є щодень від ранку до вечора, залишається сорок хвилин.

Треба вставати.

Треба вставати.

Треба!

Голова важка, але, слава всевишньому, болю у скронях і потилиці, здається, немає. І то вже добре, дуже добре... Щоправда, трохи піднуджує, та то вже дрібниці: два пальці в рот і...

В рот?..

Вона (та, що у сні) спиняється посеред кімнати: це так нагадує те, вчорашнє.

*... хтось підхопив безживне майже тіло
і поволік до ванної*

... дзюркотіла вода

... дзюркотіла вода

... дзюркотіла

І вона прокидається.

Текля ніби стояла за дверима наготові: ще не встигла Марія забрати пальця з пігулки дзвінка, як клацнув замок.

— О, привіт!

На Теклиному обличчі — лише привітність; вона в усьому — у зеленавих злегка очах, на ще не напوماжених, та однак яскравих, губах, у ямочках на щоках.

Ямочки ті ледве помітні, і з'являються тільки тоді, коли Текля усміхається, та й то не завжди; Марія зауважувала вже не раз: якщо Текля усміхається не щиро, а силувано, задля годиться, то їх тоді й видивлятися годі.

— Заходь!

Марія переступає поріг, знімає тувельки-«човники», взуває капці і йде за господинею до «великої кімнати».

— Хочеш, відика увімкну?

Марія знизує плечима — так, ніби їй байдуже, ніби її це зовсім не цікавить, ніби весь вільний час свій вона тільки те й робить, що дивиться відик і що він їй смертельно остогид.

Теклю чомусь Марііна байдужість насторожує, навіть дратує, і вона підступно запитує:

— Що, тебе вже нудить від порнухи?

— Порнухи? — бентежить дівчина. — Ні...

Звідки ти взяла, що я...

— Куди поклала, звідти і взяла!

В голосі Теклиному жодного натяку на поглуз, ні бодай на легку, дружню іронію. Такий собі мимовільний жарт, експромт, каламбур, гра слів і тільки. Але Марія певна того, що це не так.

Вона знає це, але збагнути — що саме не так, чому не так — не може.

... ти просто приречена повсякчас почуватися поруч з нею дурнуватим дівчам... вона в усьому, завжди, на кожному кроці дає тобі це відчувати, вона вивищується над тобою, не вивищуючись нібито, вона насміхається з тебе, ніби й не насміхаючись...

— То ти категорично проти порнухи? — лукаво дивиться Текля, вже зарані вгадуючи Маріїну реакцію на своє запитання, і не помиляється: Марія зніяковіло, дещо присоромлено навіть, переводить погляд на екран телевізора і поспішає заперечити:

— Та ні, чому ж...

— Якщо так, — бісикувато вистрілює очима Текля, — то поставлю тобі новеньку касетку, щойно вчора придбала. Гарантую, що нічого подібного ти ще не бачила!

...Боже, який жах! невже вона може це дивитися? але ж дивиться, дивиться таки, і так спокійно, зрідка навіть посміхаючись, і очі її іноді

ледь-ледь спалахують, загоряються... ну, гаразд, хай навіть так: «дивиться без огиди»... але ж невже їй це справді подобається?..

Марія довго (надзвичайно навіть довго) вагається й нарешті наслідюється:

— Скажи... Тобі подобається це?

— Що? — перепитує Текля, не відриваючи погляду від екрану. — Лесбійки?

— Та ні! — розгублено заперечує Марія: від раптової думки, що Текля може запідозрити її в «такому інтересі», дівчині зробилось не по собі. — Такі фільми взагалі...

Текля скоса зиркнула на неї. Схоже, це запитання було для неї цілком, ну зовсім, несподіваним. Вона замислилась на мить, на крутому чолі її з'явилися тоненькі павутинки зморшок. Врешті промовила, не дуже впевнено промовила:

— Не скажу, щоб так уже й подобались, але інколи це заспокоює, знімає втому, стрес...

— Заспокоює? — Марія не приховує, що вражена Теклиною відповіддю, вражена настільки, що, відкинувши будь-які застороги, вже не вважає за можливе й потрібне критися зі своїми справжніми почуттями: — Ти серйозно?

Текля випросталася в кріслі й метнула на Марію вбивчо-зневажливий позирок.

— А що? — спитала сухо. — Думаєш, що не

так? Але навіщо б мені здалося лукавити перед тобою?! Навіщо? Подумай, дівчинко!

Це «*подумай, дівчинко*», мовлене таким підкреслено ввічливим (а насправді нищівно холодним) тоном, примушує Марію здригнутися...

Яка велика, яка безглузда необачність — забути, *хто* перед тобою! Біс знає, що науявляла собі! Приятелька, старша сестра, подруга... Ну, чого ти лізеш зі своїми запитаннями?! Дивись собі відика, роби вигляд, що тобі це все байдуже, невже тобі конче треба знати, що думає Текля про це? Вона вільна у своїх вподобаннях... Так-так, вона вільна. А ти? Ти хіба не вільна? Вільна. Мабуть... Але вона... вона вільніша. Бо хто ти?

«Подумай, дівчинко» — цим усе сказано...

Отож: подумай, дівчинко!..

5

Він таки підстеріг її, таки дізнався, де її нове помешкання: коли Марія відхилила хвіртку, стояв під кущем безу й посміхався; вона відчула ту посмішку, бо бачити її не могла — вечір і освітлення поблизу ніякого.

— Тобі не набридло? — спитала вона, анітрохи не здивувавшись йому.

Він зробив крок уперед і зупинився.

— Набридло? Що мені має набриднути?

— Сам знаєш, — відказала, причиняючи хвіртку. — Невже ти не розумієш, що все це даремно.

— Я так не думаю.

— І погано, що не думаєш.

— А навіщо сушити мізки, коли впевнений?

Він торкнувся кінчиком язика нижньої губи; знову ж таки: Марія того не бачила (вечір і освітлення поблизу ніякого), а здогадалася — як-не-як, добре вивчила його манери, — заклав руки за пояс, хитнувся вправо-вліво і повторив, розтягуючи слова:

— Навіщо думати, якщо впевнений?

— У чому? У чому ти впевнений? — ще стримувалася, та відчувала, що самовладання може зрадити їй будь-якої миті, і це лякало її, лякало найбільше: не мала права спасувати, бо тоді все, тоді кінець...

Він знову гойднувся.

— Ти знаєш!

— Що я знаю?

— Ти знаєш: я впевнений, що ти будеш моєю!

І (знову!) гойднувся вправо-вліво.

... чи, може, навпаки?

вліво-вправо?

спершу вліво, а потім вправо?

вліво-вправо, вліво-вправо...

а втім, яка різниця?

вліво-вправо, вправо-вліво...

Але вона захопилася за це, наче за рятівну трісочку.

Врешті, чому «наче»? То й справді було для неї рятівною трісочкою: все вмить відступило на другий, третій, чортзна-який план, і вже ніщо більше не турбувало Марію, окрім — *вправо?.. вліво?..*

Він збагнув, що знову (вкотре, вкотре вже!) програє, але ж і його так само важко, майже неможливо було вивести з рівноваги, позбавити самовладання, змусити відступити: те, що він зараз піде, аж ніяк не вважатиметься за поразку! Те, що він зараз піде, означатиме лишень, що пролунав гонг, сповіщаючи про закінчення чергового раунду, і тільки це, і нічого більше!.. Та однак він не втримався, аби не зімітувати під завісу атаку.

— Ну, що ж, — посміхнувся все тією ж трафаретною своєю гримаскою, причаєною у кутиках тонких губ. — Ти можеш змінити ще десятки квартир, можеш навіть переїхати до іншого міста, але від мене тобі нікуди не подітися. Я знатиму про кожен твій крок..

6

І знову — весь тиждень Текля сама неприступність. Марія чекає п'ятниці, і що ближче

вона, тим неспокійніше Марії. Неспокійніше... Ні, не те слово — неспокійніше. Не те. Душа Маріїна роздвоюються. І хочеться знову в затишну (попри все, таки вона затишна) Теклину оселю, і боязко. Боязко, бо відчуває: щось Текля замислила. А що — не збагнути і не розгадати.

І коли збігла п'ятниця — яке там збігла, коли цей день тягся, немов похоронна процесія! — а Текля так і не покликала Марію до кабінету, та роздвоєність переросла в неясну, та цілком, однак, усвідомлювану пекучу тривогу, й даремними були Маріїні сподівання, що «...*ось тепер, коли все саме собою з'ясувалося...*» має прийти полегкість. Навпаки, навпаки! Вона до глибокої ночі не стулила повік, і все думала, думала, думала: чому?.. чому?.. чому Текля так повелася?

7

Вранці її розбудила хазяйка:

— Там тебе якась жінка.

Марія схопилася, накинула на голе тіло (спала завжди без нічого) халатика і, зацібуючись на ходу, вибігла на передухіддя.

То була Текля.

— Ви? — здивувалася.

Текля усміхнулася і, не чекаючи запрошення, ступила через поріг до коридорчика.

— Я, — відказала, прискіпливо роздивляючись.

— Як ви мене знайшли? — Марія незвідь-чому розхвилювалася.

Текля пропустила запитання повз вуха, вдала, що найбільше у світі її цікавить зараз це неохайне та занедбане, хоча й не брудне, помешкання. А може, і не вдавала. Може, її й насправді воно займало зараз найбільше у світі.

Нарешті, хмикнувши, обернулася до Марії.

— Чесно кажучи, не уявляю, як ти можеш тут жити.

Марія промовчала. Втім, Текля й не запитувала. Просто озвучила вголос те, що подумала.

— Маєш, сподіваюсь, окрему кімнату, а не тулишся на розкладачці в кутку?

— Ну, звісно ж...

Марія, здається, щойно тепер отямилась.

— Проходьте, — запросила, — двері праворуч...

— Чого це ти викаєш? — в Теклиних очах майнуло невдоволення.

— Пробач, — дівчина винувато всміхнулась.

Винувато — хоча нізащо не змогла б сказати, у чому та провина...

Текля владно штовхнула долонею двері до Маріїної кімнатки. Стала на порозі, виставивши

одну ногу, аби не дати дверям зачинитися.

— Так, — сказала, надаючи голосові відтінок неприємного враження.

Чи намагаючись надати голосові відтінок неприємного враження? Певно ж, саме так: намагаючись. Бо насправді (і Марія це відчула) побачене не справило на неї хоч якогось враження. Бо побачила вона те, що й сподівалася побачити: шафу, яка була, вочевидь, ровесницею хазяйки-пенсіонерки; ліжко з металевими бильцями (чи не якийсь зальотний *пранор* притарганив з казарми за слоїк самогонки?); два стільці; столик під вікном, а на ньому — настільна лампа за сім сорок, прозвана дотепниками «жидівочкою».

— Так, — повторила Текля й поглянула через плече на Марію. — Ну що ж, хоч чаєм почастуй... А втім, не треба! — передумала раптом. Впіймала пальцем рукав Маріїного халатика: — Зайдемо, без свідків поговоримо, — скосила очі у бік кухні; була впевнена, що за непричиненими її дверима причаїлась, ловлячи кожне слово, хазяйка: о, не треба мати надрозвиненої інтуїції, аби знати, аби бути впевненою на сто двадцять відсотків, що саме так воно і є! Всі ці бабусі ох же й грішні на вухо — то, буває, недокричишся до них, але як стає нагода щось підслухати, почують навіть, як у непошлюбленої курвочки із сусіднього будинку диван вночі порипує...

8

Марія вагалася, але Текля усім своїм виглядом демонструвала, що свого наміру не відступиться.

Ні, вона не переконувала, не агітувала, не наполягала, не впрошувала. Вона мовчки сиділа на ліжку й терпеливо чекала, коли дівчина погодиться: «Що ж, хай буде по-твоєму...»

Чекати їй довелося довго. Марія кілька разів намагалася щось сказати, але Текля не давала їй вимовити і слова, самим лише поглядом наказуючи: «Не поспішай, подумай добре!» Марія двічі чи тричі виходила з кімнати, та коли поверталася, заставала Теклю у тій же позі, все з тим же незмінним виразом на обличчі, все з тим же незмінним, рішучим наказом в очах: «Не поспішай, подумай!»

І врешті здалась:

— Що ж, — сказала, — хай буде, як ти хочеш...

9

Він пропав ненадовго. Не минуло й кількох днів, як заявився знову. Чекав біля під'їзду, на лавці під дашком, мав на колінах трійцю жоржин і кутив люльку.

— Здрастуй, — мовив спокійно, ніби й не було поміж ними ніяких непорозумінь, ніби зустріч ця цілком природня і навіть звично-буденна. — Як справи?

Марія не відповіла й не глянула в його бік. Ковзнула байдужим поглядом по жоржинах і поготів. Та, якщо по правді, квіти її дещо заінтригували. Це було щось нове й незрозуміле: навіщо цей маскарад? Невже думає, що вона кльоне на цей банальний трюк? Хіба не відчуває, що може розраховувати тільки на те, щоб отримати ними по мармізі?

Він помітив той її позирк і, здається, зрозумів його.

— Не переживай, — посміхнувся, не виймаючи люльки з рота, і від того посмішка вийшла кривою й злостивою. — Не переживай, це не тобі. Йду на іменини до тещі, треба засвідчити свою повагу...

Марія зробила крок уліво — обминаючи його наваксовані штиблети, ступила до дверей. Думала, що намагатиметься зупинити чи притримати, і зговорилася дати відкоша. Але він навіть не поворухнувся. Тільки коли зайшла вже до під'їзду, кинув навздогін:

— І все-таки пам'ятай: із моїх рук не вислизнеш!

Думки плутаються, перестрибують п'яте через десяте, перемішуються зі спогадами, сумнівами, здогадками; попід стелею пливуть, снуючись і колихаючись, сиві пасма диму — Марія викурює цигарку й одразу ж береться за другу, не докуривши, розчавлює в попільниці, а за хвилину рука знову тягнеться до пачки; так триває, доки не лишається жодної...

Весь вечір і ось уже майже півночі на душі їй тривожно і важко. Навіть не так, а:

...на душі порожньо і тяжко. Я ніяк не можу дати раду своїм почуттям, в мені борюкаються зневага і цікавість, страх і цікавість, неприйняття і цікавість, біль і цікавість... цей ряд можна продовжувати і продовжувати, продовжувати до безкінеччя і навіть за безкінеччя, єдине, що лишається незмінним за всіх варіантів — це ота сама цікавість... У рибини, що спіймалася на гачок, до жалюгідності мало шансів зірватися з нього, їй залишається сподіватися тільки на невмілість та недосвідченість рибалки...

І далі:

...тієї ночі я ще не знала, що заковтнула одразу два гачки...

І ще:

Сильні, благородні, чесні почуття не в моді. В

моді тепер відчування, і ці відчування ніщо інше, як спрощена форма хіті, спрощений вид тілесних взаємин. Врешті: яких ще взаємин? Контактів. Суціль — лише контактери, суціль усі лише камасутряться...

11

Прокинутись, виповзти з-під ковдри, стати босоніж на підлогу, навмання намацати п'ятою капця, навмання ж рушити до ванної. Так для Марії починається ранок.

Майже завжди.

Бо сьогодні Марія спершу йде на кухню.

Деренчула електрозапальничка, спалахнув синювато-жовтавий вогник, струмінь води залопотів по денцю чайника.

Безсонна ніч давалася взнаки: відчувала в тілі ваготу, рухи і жести мляві, думки розхаращені й невиразні. А може, їх, думок, не було й зовсім. Мабуть, що й справді не було, бо, крім ваготи, відчувала ще і якусь навальну порожнечість. Чи, може, та порожнечість і породжувала ваготу? Відчувала її не стільки в собі, скільки довкола себе.

Закипів чайник. Маріїна рука сипнула у чашку заварки, влила окропу, вкинула три грудочки цукру, — було таке враження, ніби стежить за собою звіддалік; а може, і не було ніякого

враження? Може, таки і спостерігала звіддалік?.. Містика? Та яка там до біса містика, коли реальніше й не буває! Вона була розчахнута, Марія, розтерзана, четвертована, подріблена, пошаткована. Вона була, але її й не було. Вона була тут, але була й далеко звідси, там, де не живуть і не існують, де не думають і не балакають, де, може, і не чують нічого — ані волань, ані проклять, ані освідчень, ані погроз, де не чують і не бачать, де тільки спостерігають, та навіть і не спостерігають, а тільки фіксують.

І, здавалося, ніщо не виведе її вже ніколи із цього стану відстороненості і самовтраченості, та раптом якийсь крайчик її розчахнутої, подрібленої, пошаткованої свідомості (чи напівсвідомості? чи підсвідомості? чи позасвідомості?) вихопив, зафіксував, а тоді вже й помітив предмет, та й не предмет навіть... річ? але й не річ... але ж як це назвати? навіщо це тут? і звідкіль? хто приніс її сюди? хто поклав? чи, може, мені тільки здається? але ж ні, я бачу її, я можу підійти, я можу доторкнутися, я можу підняти... ну ось: підходжу, торкаюся, піднімаю, підходжу, торкаюся, піднімаю, підходжу... торкаюся, піднімаю... підходжу... торкаюся... піднімаю... підходжу... торкаюся... піднімаю!

Текля з'являється несподівано і на диво вчасно: Марія все ще роздивляється, тримаючи у витягнутій перед собою руці, *ту річ*, що невідомо як і чому опинилася на кухонному столику.

Та річ була звичайнісінькою гральною картою — новенький, ще лискучий хрестовий туз.

Несподівано, непомітно і вчасно постала Текля перед Маріїні очі, і поява та Марію не здивувала. Та навіть по тому, як завважила Теклю, вона й далі роздивлялася карту.

— Що з тобою? — занепокоїлась Текля. — Чи не хвора?

— Ось, — кивнула Марія на карту, і в очах її нарапт зблимнуло щось божевільне. Ні, не божевільне, і навіть зовсім не божевільне, але... Але й божевільне теж.

Одначе Теклю це не збентежило. Зобіч могло здатися, що вона і не помітила нічого, хоч не помітити того зблиску Маріїних очей було просто неможливо.

(Тепер, з віддалі часу, прокручуючи плівку подій знову і знову, ми змогли б, може, розгледіти і в Теклиному погляді на ту мить щось подібне... Але то ми і тепер, але не Марія і не тоді...)

— Що це? — ще сухіше (ніби!) і байдужіше поцікавилась Текля. — Карта?

Марія нарешті опустила руку, а разом з нею

і погляд.

— Карта. Туз. Хрестовий...

— Ну туз, — струснула плечем Текля. — То й що?

Дівчина мовчала.

— Поясни, — Текля зробила крок до неї. — Що з тобою? Чим ти так стурбована?

— Пояснити? — Марія тільки тепер, та й то не одразу, глянула на Теклю. — Що ж пояснювати, коли сама ні чорта не збагну?!

13

Текля зосереджено помішувала ложечкою каву, втупивши погляд в лаковану гладінь столика. В очах її таївся чи то сумнів, чи смуток, і пальці її то стискалися, то розслаблювалися.

Тепер, з віддалі часу, прокручуючи плівку подій, я можу все детально відтворити, я можу з певністю написати: *«В цій чарівній істоті жила шалена лють, яку вона ретельно приховувала, майстерно маскуючись навіть тоді, коли поруч нікого не було; отже, приховувала її і від самої себе... Але чи вдавалося їй докінечно обдурити себе — того я не знаю...»*

Раптом вона здригнулася — здається, їй почулися кроки: м'які, скрадливі, вони долинули з коридору. Текля схопилася, кинулась до дверей (на

ходу, кляцнувши вмикачем, засвітила люстру) — і не побачила нікого.

Нікого не було ні в коридорі, ні у ванній, як не було на кухні і в туалеті...

— Дурепище! — вилаяла вголос себе, розміялася: — Рехнутися можна!

Та нараз погляд її ковзнув по підлозі і — що за мана?! — вона запримітила на килимку під вхідними дверима хрестового туза...

14

Рехнутись можна! Хай би швидше ця сучка прийшла... І де її лиха носить? Сказала *на часинку*, а минуло вже, мабуть, годин три! Даремно я її пожаліла, даремно взяла до себе! Думала: веселіше буде, та й... чого там критися перед собою? Яке «пожаліла»! Вона мені потрібна, як... Так-так, а що хіба?.. А воно, це дурне дівчисько, і справді кізка нівроку, позиркують в її бік і безбороді козлики, і рогаті одружені козли, та й навіть цапи, яким вже давно пора на цвинтарі тліти, а не жінок очима мацати! Глядуни нещасні, лідери івнисті, геморої смердючі, їздюки недороблені, всіх би повбивала!.. Ніякого від вас діла, тільки повітря даремно псуєте... І зиску ніякого, і порятунку від вас немає. Куди не поткнешся — там і ви, цвіркуни міліметрові, без клепок в голові і язиків в роті!

Якого чорта штани носите?! Що ви в матні ховаєте? Та ж у вас того добра — ні сховати, ні показати... Жаж! Жаж!

Та що вона петрає? Молоде, дурне, тільки й того, що цицьки не висять і задниця тугенька. Та й що ж там буде висіти, де йому взятися, тому висінню? Як не підодягне ліфчика з капроновими вставками, то й засумніваєшся, чи є там у неї що... Жаж! Але й воно туди ж! Диви, не інак — на здибанку повешталася! Трахала б тебе рота національних гвардійців... Вигнати тебе чи що? Чого панькатися з тобою! Чим ти заслужила, щоб панькалися з тобою? Тільки знахабніла невміру, вранці поперлась — навіть посуд не помила, після себе чашку ще так-сяк сполоснула, а моєї й пальцем не торкнулася... Ну, стривай, стривай, ось я все пригадаю, дай-но тільки діждусь, коли із гульок заявишся. І не сподівайся на милість: серед ночі випру за двері. Що-що, а це я тобі гарантую! Хоч плач, хоч скач, хоч і в ногах повзай, а однак нічого не випросиш: якщо Текля щось вирішила, то вже нізащо від свого не відступиться ані на сантиметр... Начувайся, курво!

15

Марія прийшла десь аж по дванадцятій, її злегка похитувало, і Текля, стоячи в двох кроках від

дверей, вловила стерпкий запах вина і ароматизованої помади.

— Ну що, наглядувалася? — спитала те, що й мала спитати: чекаючи на Марію, вже з десяток разів прогнала подумки сценарій розмови з негідницею, і саме ця репліка мала стати її початком.

За тим же сценарієм Марія повинна була зобразити винуватий вираз на обличчі, потупити погляд і щось промимрити у своє виправдання.

Але Марія вчинила зовсім не так, цілком по-своєму, категорично несподіване: вона посміхнулася, відкинула рукою волосся з очей і майже проспівала:

— Ох, і гляданула ж, трам-па-рам!

Текля спантеличено відступила крок назад, потім ще, й не зчулася, як дозадкувала до дверей зали. І тільки нашттовхнувшись спиною на одвірок, здобулася на гнів:

— Як це розуміти?

— А так і розуміти! — зухвало вигукнула дівчина. — Що, вже й гляданути не можна? Що, з квартири, може, виженеш? Так я до тебе не просилася, сама умовила! Отож, як на те пішло, завтра вранці речі у валізку і гуд бай, майн лібе фрау! Довідзенє, пані, довідзенє! Арівідерчі!

— Та ти п'яна!

— *Да, я сегодня пьяная!* — знову проспівала

у відповідь Марія і, не роззуваючись, продефілювала до туалету, на ходу піддираючи спідничку. — Звиняй, я дуже пісі хочу! — засміялася нахабненько. — А якщо людина хоче пісі, то вона повинна це робити, бо інакше може бути горе...

Причиняти за собою двері Марія, здається, не збиралася навіть, а Текля не мала ніякого бажання слухати сюр дзюрчання, отож, прикусивши обурено губу, поспішила щезнути за дверима зали, грюкнувши ними так, що аж кришталь у серванті жалісно затенькав.

Все єство її волало про помсту, і тіло Теклине сіпалося, тремтіло, вібрувало, жадаючи тієї помсти, — і Текля вжахнулася, бо знала: такої миті, в такому стані спроможна вчинити що завгодно, ще трохи — і зірветься, й ніщо не спинить її, не пригальмує, не вбереже від лихого, жорстокого, непередбачуваного, фатального, невблаганного, непоправного... Знала: треба на щось вихлюпнути цю оскаженілість, треба дати вихід цій злій енергії, поки ще не пізно, поки Марія не з'явилася перед її очі, бо тоді — все! Тоді вже буде пізно... пізно... Пізно!

страшений крик й одразу ж за ним — ще страшніший грім розбитого скла.

Коли, перелякана до смерті, влетіла до зали, побачила тільки темне провалля вікна, шматки і скалки на підвіконні і підлозі, — не спам'яталася, як вже була на вулиці, як залякла над Теклиним тілом, як дивилася довго-довго, не відводячи очей, в криваву темну калюжу, що збільшувалася і збільшувалася, — допоки не знепритомніла...

(«А чому в руці мертвої була карта?» — питає слідчий.

«Карта? — мляво ворухне блідими, безкровними губами. — Яка карта?»

«Туз, — скаже слідчий. — Хрестовий туз».

Захитається на стільці, прошепоче: «Туз... Хрестовий туз!..» — в голові затьмариться, в очах потемніє, а потім, трохи згодом, спалахне яскраве-яскраве світло, і вона побачить перелякане обличчя слідчого, як він кинеється до неї, битиме навідмаш долонею по щоках, бризкатиме водою з карафки, але вона нічого з того вже не відчуватиме, ні на що з того не реагуватиме, а потім, потім... Потім тільки новенький, лискучий, ще не залапаний пальцями хрестовий туз стоятиме в очах...)

Юлька з пивбару

Оповідання

Юлька працює прибиральницею в пивному барі. Робота її влаштовує. Влаштовує і заробіток. Бухгалтерія нараховує сімдесят рублів за місяць та ще дещо має Юлька на склянках — система проста і майже без ризику: як хто хоче пива без черги — дає Юльці «на чай». Такса стабільна: десять копійок з кухля. За стійкою навіть спеціальний краник для «внеочерьодників» є. За день накапує з нього не менше червінця. Правда, майже все перепадає Григорівні, завідуючій. Вона навіть ще одну рахівницю принесла, аби Юлька не обдурювала: наповнить Юлька кухля — Григорівна кісточку на рахівниці пересовує. «Гроші, — приказує, — щот люблять!»

— І жадна ж ти, Григорівно! — каже Юлька, розраховуючись увечері ще й за пиво, випите нею. — Чи мало тобі тих, що з клієнтів маєш?

— Не бунтуй! — єхидненько всміхається Григорівна. — Тобі ж нащо гроші? Все'дно на вітер викинеш. А в мене он дочка в старій дубльонці ходить. Треба їй нову справити? Треба. І Вітасику обіщала «Яву» на іменини подарити...

Юлька хмуриться. Її захмеліле, в червоних цятинках обличчя виказує образу. Та лаятись із завідуючою Юлька не наважується. Юльчині докори Григорівні все одно «до спини», а як доймеш її усерйоз — то й не працюватимеш тут більше жодного дня. І де ж знайдеш тоді іншу роботу?

Взявши відро з водою, ганчірку й швабру, Юлька човгає в зал. Чорна, вишмарана підлога, щедро всіяна плювотинами та недокурками — фініш робочого дня.

Бубнячи під ніс прокльони на Григорівну («Сучка! Все гребе собі! Хоч би вже вдавилась!») та відвідувачів («Сволочі, позасирали тут все, як свині!...»), Юлька сяк-так везає шваброю між столами. Ось хтось залишив недогризену рибину — і ті залишки летять у шматяну торбу, що її Юлька прив'язує до мотузочка, яким підперізує свій заношений, весь в масних плямах і ще бозна-якому брудові, халат. Услід за недогризеною таранею в торбу пірнають шматочки сиру, надкушений пиріжок, дві пляшки з-під вина.

А ось і справжня удача! Під останнім столиком Юлька помічає хустину — зовсім ще нову, з блискучим мереживом по краях.

Юлька підхоплює хустину з підлоги, сторожко озирається — чи не побачила Григорівна, бо відбере, Юлька добре це знає, — і ховає її в

пазуху...

Вдома Юлька накидає хустину на пасми свого лиснявого, немитого волосся й довго видивляється в уламок дзеркала.

Хустина їй подобається. І Юлька уявляє, як прийде завтра на роботу, а Григорівна почне допитуватися:

— Де взяла?

А Юлька скаже:

— На базарі купила. Тридцять рублів дала.

— Три червінці? — не повірить Григорівна. — Так дешево? — і її заздрісний позирк забігає, як білка у колесі. — Ану, покаж...

Юлька знає, що добряче попсує Григорівні настрій — кепсько, ой кепсько буде завідуючій з того, що не їй перепала за безцінок така добротна річ!

Та раптом радість Юльчина згасає: подумала, що саме на роботу в цій хустині приходити не можна. Бо що, як заявиться ота роззява, котра посіяла її?!

— Е-ех! — розчаровано зітхає Юлька, і хиткі ноги несуть її на кухню.

А там — гора немитого посуду, зваленого абияк на старому столику. Юлька кладе на вільний клаптик торбу, від її необережного руху столик гойднувся, одна ніжка підкосилася — і все летить шкереберть.

— От блядство! — лається Юлька.

І саме цієї миті у двері стукають.

— Відчиняй!

Юлька силується впізнати голос. І знайомий же начебто, а чий саме — кольки його знають.

— Хто там?

— Та я, Степан!

«Та й справді! Як це я не впізнала?» — дивується Юлька, відкидаючи клямку.

Перед нею з'являється неголена фізіономія з деформованим носом.

— Ти що, стара курвочко, не признала? — герготить Степан.

Юлька не ображається. Звикла, ще й не таке чула. До того ж, знає: Степан так завжди жартує...

— Тут у мене пляшенція є, — каже він, переступаючи поріг. — Пляшенцію, значиця, взяв, а випить нема де і нема з ким. Друзяків же моїх, Толика та Борку з Подола... ти знаєш їх, на пиво разом ходили... ну, значиця, на два роки в елтепе загребли. То я про тебе згадав, значиця. Дай, думаю, зайду по старій дружбі, провідаю.

Юлька мовчки пропускає Степана в хату.

— Слухай, а загризти в тебе чим є? — питає він. — І вопше, як у тебе обстановка? Сама?

— Сама...

Степан причиняє за собою двері, каламутними очима («Десь вже приклався», — думає Юлька)

обводить помешкання.

— А нічо в тебе і не змінилось, — каже. — Так і живеш сама?

— Так і живу.

— За це й вип'єм! — викрикує Степан, висмикуючи з кишені пом'ятого піджачка півлітрівку. — Самогон, вищий сорт!

Ставить пляшку на стіл, а сам вплюхується на табуретку під вікном.

Юлька бере з обгадженого мухами мисника два гранчаки, цибулину, шматок жовтого сала.

— То що нада! — каже Степан, відкорковуючи зубами пляшку.

— У мене тут ще є...

Юлька дістає із торби недогризену тараню, надкушеного пиріжка, інший «скарб».

— Ти, Юлько, молодчина, — хвалить її Степан, і наливає Юльці в гранчак по самі вінця, примовляючи: — Згинь, нечиста сило, останься чистий спирт...

— На все добре! — піднімає Юлька гранчака.

— Подожди, я класний тост знаю! — зупиняє її Степан.

— То кажи.

Степан жмуриться хитрувато, чухрає лівою рукою за вухом.

— Во ім'я нашої любові і стаї дікіх кабанов. Амінь! — і видудлює одним махом. — Харашо! —

видихує.

Юлька пити не поспішає. Сидить, спершись ліктями об стіл, і тримає перед очима затиснутого в долонях гранчака.

— Шо, не нравиться тост? — хрумкаючи цибулиною, питає Степан.

Та Юлька не реагує і все так само дивиться в самогон.

— Шо там узирила? — питає Степан. — Муха, може, попала? Так то не біда, з мухою навіть лучче — зразу ж і закуска! — регоче.

Юлька на те уваги не звертає.

Щось на неї останнім часом находить, все якісь безрадісні думки крутяться в голові, ніяк не може їх спекатись. Раніше такого не помічала за собою...

Може, від того те все, що давно ніхто не заходив до неї? Он і Степан з півроку, мабуть, не був... Але якби й частіше заходив, то що? Посидить, вип'є та й піде. А Юльці самій лишатися, нікому й слова сказати. Коли не п'яна, то й зовсім Юльці кепсько самій у хаті, страшно. Рипне половиця — аж зіжметься вся; миша зашарудить — заб'ється Юлька у куток ліжка, загородиться подушкою й не поворухнеться навіть; пес сусідський гаркне надворі — Юлька й геть замре, не дихає по-справжньому, допоки душити не стане...

— Чого мовчиш? — штурхан у плече вибиває з Юльки задуму.

— Нічого, це так... Давай вип'єм!

— Да я ж уже!

— А що, ще одну не осилиш? Чи, може, зовсім більш не будеш?

Степан глянув дивакувато якомсь, в очах його промайнув незрозумілий відблиск, і враз ні з того ні з сього він тицьнув Юльці дулю.

— А це бачила? Обдурить хочеш Степана? В плящі ще більше половини, а ти хочеш, щоб я не пив?! Не, мене не обдуриш!

Юлька вся аж затрусилася.

— Та вдався ти своїм самогоном! В сраці я тебе бачила разом з ним!

Степан очі витрішив з несподіванки.

— Чого вибавчився? — не вгавала Юлька. — Сказано тобі, щоб ішов вон, ну то йди!

— Та що ти, Юлько? — злякано зарепетував Степан, помітивши, що Юлька вхопила ножа. — Чого ти?!

Жорстокі, лихі вогні палахкотіли в Юльчиних очах.

— Не нада! — залентував Степан, задкуючи до дверей. — Не нада! Юлечко, не нада! Юлечко!..

Юлька нараз залякла, безсило опустилася на табуретку.

— Як?.. Як ти сказав?

В голосі її бриніли якісь дивні нотки.

Степан же так і стояв, виставивши вперед долоні, і тремтів.

— Як?.. Як ти сказав? Юлечка?

Нічого не розуміючи, Степан отупіло зиркав на неї. А Юлька раптом заплакала.

— Іди, Стьоп, сюди, — покликкала, схлипуючи. — Сядь...

Степан підійшов несміливо, сів.

— Ти, Стьоп, не зважай... Забудь...

— Та що там! — відлягло йому від серця. — Разне буває. Но і ти, скажу тобі, з гонором. Такою злющою ніколи тебе не видів. І чого ти збісилася? Дулі ніколи не бачила чи шо?!

— Ох, і сама не знаю... Ти вже прости, Стьоп!

— Замйотано!

— Ну, вип'єм?

— Давай!

— Вип'єм, Стьоп... За любов давай вип'єм...

Степанові все одно було, за що пити. Хоч і за папу римського. Інцидент вичерпано, як сказав би його дружок Толик — той самий, котрого в ЛТП прикрили, — і треба чимпошвидш пляшчину приговорити, поки Юльці знов якась моча в голову не вдарила.

Степан бистренько наляв собі горілки, бистренько й випив. А Юлька все щось теревенила

й теревенила, та Степан до того не прислухався.

— ... сказав мені «Юлечка»... скільки вже років... Юлька та Юлька... а він мені...

Щаслива, Юлька вже й цілуватись полізла.

— Психічна чи що? — виривався Степан. — Закушу хоч дай!

Та Юльці — до лампочки.

Степан все ж на якусь мить випручився, відкусив цибулину, захрумкав, але й це не спинило Юльку — знову вп'ялася своїми губами в його, і Степан мало не вдавився.

— Ти шо... кхи-кхи... спр... кхи... авді психічна?!

— Ага! — весело Юлька. — Я сьогодні справжня психічка! Мені, Стьоп, такого хочеться, такого!..

— Ну?

Юлька затрусила головою.

— Ще, Стьоп, вип'єм, а тоді скажу!

— Випить, це, канешно, да...

Самогонка геть поплутала Степанові думки.

Аби якось «упорядочить етот хаос», він спробував підперти голову рукою. Але промахнувся: рука ковзнула мимо підборідка і голова гепнулась об стіл. Пляшка підскочила, крутнулась дзигною й перекинулась. З горличка тоненькою цівочкою потекла між об'їдками

горілка. Степан, схаменувшись, приклався губами до стола й заходився її зсьорбувати.

Юлька цього, утім, не бачила. Чула тільки, що на кухні щось впало, але вертатися не стала. Навіть якби там зараз усе рушилося, як під час землетрусу, вона все одно на те не зважала б.

«Хіба ж я така вже стара?» — клацнула вимикачем; маленька, обгажена мухами лампочка світила тьмяно, — Юлька глянула в уламок дзеркала: побачила моршкувате, з синцями попід очима обличчя, нечесані коси, одутлуватий ніс...

«Треба дістати нове дзеркало», — подумала й вимкнула світло.

Похапцем розстелила ліжко, похапцем стягнула з себе одіж, кинула його навмання в куток.

— Стьоп! — погукала, залізши під ковдру. — Стьоп!

Та з кухні на те — ні звуку.

— Стьоп!

Знову — ані звуку.

«Заснув він там чи що?» — подумала невдоволено.

— Стьоп!

Та відповіді так і не було.

Тоді Юлька відкинула ковдру, звісила ноги з ліжка, ступила босоніж на підлогу.

Визирнула на кухню.

Степана не було. Із напівпрочинених дверей тягнуло холодком.

— Пішов?..

Проклигала до дверей. Гола вийшла на ганочок. Сусідчин пес, забачивши її, загарчав.

— Замовч, дурню! — крикнула до нього.

Зачинила двері, накинула клямку й почвалала, немов сновида, до кімнати.

Чи не вперше за багато останніх літ відчула в собі важку образу і, вдруге за вечір, розревлася.

Впавши долілиць на ліжко, сховала голову під подушку...

Так вона ще не ревіла, мабуть, ніколи — довго і безупину... Вже й сліз не стало, а Юлька все схлипувала і схлипувала, б'ючись тілом об тверде ліжко...

«Нікому не потрібна! Нікому!»

А чи була ти, Юлько, хоч коли потрібною комусь?

Для матері зайвою була завжди, бо поява твоя на світ була для неї прикрою випадковістю — не більше й не менше. І тільки тебе вважала винною в тому, що життя їй не вдалося.

— Було б зробити аборт, то й не нудилася б тепер сама! — не раз чула від неї.

Брехала мати, бо ніколи не нудилася: чи не щовечора приходили ухажори. Тоді мати зачиняла

Юльку в шафу.

— Сиди там і щоб ні звуку! — наказувала.

І ти сиділа. До твого слуху долинали уривки розмов, сміх, а якщо довго не засинала, сидючи навзгинці під одежею, — чула шарудіння, поскрипування sprужин у дивані, уривчасте дихання...

Підросла — стала здогадуватися...

Жінкою зробили тебе рано, ще й п'ятнадцяти не було: прийшов якийсь один з материних ухажорів, Костянтин Петрович, а матері вдома не було — повіялась десь. Костянтин Петрович довгенько чекав, вже й споночіло, а її все нема. Дістав з пузатого портфеля пляшку, звелів Юльці нарізати ковбаси, принесеної ним же, й сідати з ним підвечеряти.

Мати іноді пригощала Юльку горілкою. «Візьми-но, дочко, трошки!» — казала, наливаючи на денце чарки, а коли Юлька випивала, відсилала з дому: «Ну, йди собі! Гість, бач, у мене. Вернешся години через три, не раніше! Зрозуміла?»

Костянтин Петрович налив Юльці не так, як мати. Повну чарку. «Пий, не віднікуйся!» Потім — ще одну. В голові Юльці зашуміло, ніяк не могла второпати, про що це їй шепоче материн кавалер, тільки посміхалася — подобалося, хоч там як, сидіти поруч із дорослим і солідним чоловіком...

Не зчулася, як опинилася на дивані. І

пручалася недовго: цікаво все-таки, що далі...

— Мамаша, сделай-ка бокал! — високий юнак тицьнув Юльці у жменю пригірщ мідяків.

Лице його здалося Юльці знайомим, хоча й був він не з тих, хто сюди частенько заходить. Та яке Юльці діло?

Швиденько наповнила кухоль пивом й винесла в зал.

— Окей, мамаша! Можеш гулять вальсом!

— А чайові? — поторгала Юлька його за рукава.

Засміявся нахабно.

— Мамаша, у теб'я з фазой все в парадке? — покрутив пальцем біля скроні. — Я ж тебе сказав: атвалівай!

— Давай десять копійок! — прикрикнула Юлька.

— Замалчі, дура!

— Я зараз покличу...

— Каво? Каво ти паклічеш, сука? — перекривилося гнівом лице юнака. — Хочеш на чай? На, палучі!

Ніби пудова гиря звалилася Юльці на голову. В очах потемніло, пекельний біль розколов черепа навпіл...

Коли опритомніла, навколо було біло-біло і

чисто.

І лежала Юлька у такій же суцільній, аж сліпучій, білизні.

Сніг?

А чому такий теплий?..

Повернула голову — сніг зарипів залізом.

Поворухнулася — зарипів голосніше.

А неподалік — якесь дивне дерево. Ніби перевернуте: коріння повисло над червоною землею, а стовбур вперся в ту червону землю короткими, гладенькими й безлистими гілочками.

Та й чи дерево це? Чи, може, рогатий коник з довгою синьою гривною?

Зачудувалась Юлька, бо ж ніколи ще не бачила рогатих коней...

Ой, хто ж це підходить до нього, хто це бере за гриву й смикає, ніби хоче її відірвати? І відриває!..

— Не чіпайте коника! — кричить Юлька, намагаючись підвестись.

Шкода Юльці бідолашного коника, так шкода, аж у серці їй пече. Занурюється глибоко-глибоко у білий і гарячий сніг, і плаче безсило, примовляючи в нетямі: «Не чіпайте коника... Не чіпайте... Йому боляче...»

Довго оклигувала Юлька, та так і не виздоровіла зовсім. Інколи білий морок застилав їй

світ, а то раптом ні з того ні з сього все довкруг починало хитатися, вертітися, перекидатися. А ще часто ввижалося їй, що хтось женеться за нею — і тоді Юлька кричала й бігала по палаті або ховалася під ліжко...

Виписали, коли вже й зима прийшла.

Перед Різдвом викликали Юльку до суду. В невеличкому, затісному приміщенні з довгими лавами обіч вузького проходу Юлька була одна. З добру годину сиділа, допоки не прочинилися двері і не увійшла худенька й маленька жіночка.

— Ви потерпіла? — спитала Юльку.

Юлька підвелася.

— Сидіть, сидіть! — сказала жіночка і, не звертаючи більше на Юльку ніякої уваги, почала розкладати на столи якісь папери.

Юльці розболілася голова... Відкинулася на спинку лави, закрила очі. Нібито полегшало. І не зчулася, як задрімала...

— Встати, суд іде!

Юлька схопилася, часто-часто закліпала очима — не одразу й згадала, де вона. Ліворуч, на відгородженій від залу невисоким бар'єром лаві, сидів, понурившись, парубійко. Дивилася на нього й не могла пригадати: де бачила його раніше?

Довгий, з горбинкою ніс, гостре підборіддя, товсті губи...

Юнак, відчувши її прискіпливий погляд,

зиркнув спідлоба, — Юлька жажнулася, так багато злови було в тому позиркові, — і відвернувся, зануривши розчепірену п'ятірню в густий чуб.

Цей жест... Чому він такий знайомий їй? Чому?..

— Обвинувачуваний, встаньте! Ваше прізвище, ім'я, по батькові?

— Юрій Олександрович Кравець.

— Дата і місце народження?

Юлька не слухала більше: дивилася на хлопця і все силкувалася пригадати, де бачила його раніше, до тієї клятої години?..

Довгий, з горбинкою ніс... Гостре підборіддя... Товсті губи... І цей жест...

Вдома Юлька тинялася прибудуою. Куди б не повернулася — ввижався той хлопець. Ось він сидить за шафою, зиркає на Юльку спідлоба і, зануривши пальці в чуба, відвертається...

«...п'ять років в колонії загального режиму...» — глухо відлунює в маленькій Юльчиній кухонці голос судді...

Довгий, з горбинкою ніс, гостре підборіддя, товсті губи...

Надворі стемніло. Темрява огорнула Юльчине помешкання. Юлька нічого не бачить, блукає в темноті, натикаючись то на те, то на те. Сідає навколішки на підлогу і сидить так, допоки не

долітає з кутка грізне: «Встати, суд іде!» Тоді схоплюється, робить кілька кроків наосліп, перечіплюється за щось і падає.

— Встати... ати... ати!

В голові тарахкотить відбійний молоток, відколюючи шматки черепа. Юлька обхоплює руками голову, стискає її, аби шматки не розліталися вусібіч...

Спливає доволі часу, аж нарешті відбійник молоток вмовкає. Але натомість настає така мертвотна тиша, що здається, ніби вона ось-ось розчавить Юльку...

Лежить Юлька і навіть не поворухнеться. Та раптом тиша розривається:

— Кравець, встаньте!

І тоді знову озивається відбійний молоток: «Юр-ррр-ра! Юр-ррр-ра!...»

Довгий, з горбинкою ніс...

«Юр-ррр-ра! Юр-ррр-ра!...»

Гострий підборідок...

«Юр-ррр-ра! Юр-ррр-ра!...»

Товсті губи...

Боже, та це ж!.. та це ж!.. та це ж викапаний Костянтин Петрович! Як це вона не впізнала... А очі! А очі — її, Юльчині очі... І брови...

Оце то так... Оце то так! Вигодував же байстрючка, нічого не скажеш... Хуліган! Алкаш!.. Інтелігент нещасний!..

«Юр-ррр-ра! Юр-ррр-ра!» — знову зашматило в голові, та одразу й стихло.

Юлька вибухає знавіснілим реготом:

— Оце вигодував! Сам дурнем був, а синок бандитом став!

Вмовкає, раптом згадавши щось.

— На колінах повзав... Люблю!.. Очкарик йобнутий... Йолоп! Треба ж недоумком таким бути! Повірив, що семимісячне народила!..

...після Костянтина Петровича був Льоня, сусід. Після Льоні — студент. Потім — прапорщик, потім — Роман... І ще, ще, ще... Хіба згадаєш всіх?

Вино, горілка, цигарки, чоловіки...

Чоловіки, цигарки, горілка, вино...

Зачароване коло. Здавалося: ніщо і ніколи не зміниться. Все застигло, все завмерло... Але з'явився Саша. Не був красивим, але чимось вабив. І любив Юльку до нестями. А він для неї був одним з багатьох! Та відчувала: не треба його від себе гнати, хай упадає — колись, може, пригодиться і ця кумедна його любов. Як у воду дивилася... Завагітніла, а від кого — і не знала... Розписалася з Сашею, а у Юльки через місяць — викидень. Свобода! Знову за своє. Сашу у відрядження кудись дуже далеко послали, на три місяці, а тут Костянтин Петрович підвернувся. В директорах на ту пору ходив великих, обіцяв гарну роботу дати... Через

півроку, як повернувся Саша, хлопчика народила. Повірив Саша, що його... Чого ще треба було їй? І любили ж її, і берегли, і слова злого не чула... А все ж поманило колишнє... Раз не прийшла ночувати, другий, третій. Після четвертого — не застала вдома ні Саши, ні сина. З тих пір їх і не бачила. Казали, що виїхав Саша з міста, а куди — не знав ніхто. Та Юльці, якщо чесно, і діла не було до того: вино-горілка-цигарки-гульбища... Зачароване коло...

Юлька здригнулася.

Гуп-гуп-гуп!

Хто це там у двері бухкає?

— Пива вам? — кричить Юлька. — А дихлофосу напилися б, іроди!

«Кравець, встаньте!»

Гуп-гуп-гуп!

Григорівна на неї пре.

— Гроші давай! — кулаками розмахує.

«Юр-ррр-ра! Юр-ррр-ра!...» — відбійний молоток.

Гола баба з хлопчачим обличчям, розмахуючи величезними цицьками, ніби камінням, насувається на Юльку, хижо поблискуючи іклами, що стирчать з кутків губ.

— Мамаша, пиво давай! — оточують Юльку якісь чоловіки, і серед них вона впізнає Костянтина

Петровича.

Юлька валиться на підлогу, відмахується руками й ногами.

— Бий блядюгу! — дико верещить Костянтин Петрович.

— Втікай! — виринає десь збоку Саша. — Втікай, Юлечко, бо вб'ють!

— Не чіпайте коника! — кричить Юлька...

Гуп-гуп-гуп!

Юр-ррр-ра!..

Юр-ррр-ра...

Юр-ррр...

Юр...

Офсайд

Оповідання

У великому спорті Віктор Михайлович Котликов зірок із неба не хапав. Ані тоді, коли сам виходив на поле, ані пізніше, коли (як зазвичай у таких випадках пишуть спортивні журналісти) повісив бутси на цвях і перейшов на тренерську роботу. Загалу уболівальників відомий він був мало, а фахівцям та любителям статистики запам'ятався хіба тим, що за свою кар'єру змінив зо два десятка команд, відтак із легкої руки одного

уїдливого писаки до Котликова міцно приклеїлося прізвисько «Турист».

Як був він «літуном»-футболістом, таким і «літуном»-тренером став. Приймаючи чергову команду, сипав обіцянками направо і наліво, а коли усім ставало ясно, що обіцянкам тим здійснитися не суджено, Віктор Михайлович писав заяву на звільнення, не чекаючи, поки витурять «зі свистом». Іноді це траплялося настільки швидко, що не встигав Котликов навіть запам'ятати імен гравців команди.

Нинішнього міжсезоння стукнуло Віктору Михайловичу сорок вісім.

Цей свій день народження він провів на міжміському переговорному пункті: телефонував приятелям та знайомим, до кого тільки міг пробитися мереживом ліній далекого і не дуже далекого зв'язку, — шукав роботу...

Марно потративши двадцять карбованців та дванадцять годин, стомлений полишав він гамірливе приміщення. І тільки тоді, як вийшов на вулицю, згадав, що зранку не мав і трісочки в роті. Й чи то від голоду, чи від важкого, задушливого повітря маленької зали переговорного, чи від безрезультатних телефонних розмов розболілася голова.

Взагалі, останнім часом Котликов став помічати за собою таке доволі часто. Як-не-як,

знаходив пояснення, а роки дають про себе знати... На такий випадок мав при собі аспірин. І зараз поліз до внутрішньої кишені піджака, — та, окрім кулькової ручки, там нічого не було.

— От чорт! — вилаявся, згадавши, що вранці одягнув «вихідного» костюма.

Іти додому, аби прийняти ліки, було би цілковитим безглуздя: аспірин не бозна-який дефіцит, в кожній аптеці полиці від цього добра вгинаються. А от про вечерю подумати варто! Дружини вдома немає — поїхала з сином на новорічні свята до своїх батьків...

Котликов дістав гаманця, порахував гроші. Залишалося сорок карбованців купюрами та жменька монет. Сховавши гаманця назад до кишені, перейшов трамвайну колію і попрошкував до ресторану.

Ресторан зустрів його бездушною трафареткою: «Спецзамовлення».

Спересердя плюнувши собі під ноги, Котликов згадав, що в кількох хвилинах ходьби є ще один ресторан. Тож вирішив про всяк випадок навідатись туди.

Та у цю мить за спиною почулися кроки. Мимохіть озирнувся: помітив у тамбурі за масивним склом вхідних дверей швейцара.

«А може?..» — подумав Котликов і затарабанив пальцем по склу.

— Відчини, шефе!

Швейцар припалив цигарку, без поспіху загасив сірника і аж тільки тоді нарешті клацнув защібкою.

На добряче промерзлого Котликова війнуло теплом і тютюновим димом.

— Чого репетуєш? — невдоволено зиркнув швейцар. — Читати не вмієш? Неграмотний?

— Шеф! Віддячу...

Котликов поліз до кишені.

Губи швейцара розповзлися в посмішці, яку можна було розтлумачити дwoяко: чи то його цікавило, скільки дасть клієнт, чи то він глузував. Втім, Віктор Михайлович над цим зараз не задумувався. Дістав пожмаканого трояка...

— Облиш, такі фінти не проходять, — спокійно сказав швейцар, зачиняючи перед носом Котликова двері.

Віктору Михайловичу нічого більше не залишалося, як із розпачем затиснути купюру в долоню й податися геть.

Аж тут швейцар раптом рвучко відчинив двері, прискіпливо подивився на нього і вигукнув:

— Котел?! Ти?!

Хто б міг подумати: швейцаром виявився Володя Бричко, колишній грізний нападаючий «Автомобіліста»!

Коли Віктор Котликов був зарахований в «Автомобіліст» — а було йому тоді неповних вісімнадцять, — зірка Бричка на футбольному небосхилі класу «Б» вже сяяла яскраво. Був Бричко високого зросту й атлетичної статури, і тому, хто не бачив його на полі, ніколи б, мабуть, і на думку не спало, що перед ним — футболіст, бо й справді його швидше можна було сприйняти за важкоатлета чи боксера. Але хто бачив його у грі, той не уявляв Бричку поза футболом. Спостерігати за діями його під час матчу було одне задоволення! Хоч багатьом суперникам він поступався у швидкості, однак компенсував цей недолік винахідливістю та неймовірним чуттям на голеві моменти. Навіть ті, хто грав поруч з ним не один сезон, не переставали дивуватися, як це Бричку вдається повсякчас опинятися саме там, де треба; здавалося, що не він шукає на полі м'яча, а той — його.

Не було ні для кого секретом і те, що глядачі йшли «на Бричка», хоч у «Автомобілісті» у той час було чимало й інших класних футболістів. Ось тільки сам улюбленець публіки, здавалося, не помічав того ажіотажу: ретельно готувався до кожного матчу, не шкодував ніколи себе на тренуваннях. Тому, мабуть і до слави його партнери ставились без заздрощів, як до належного. До того ж, Володя був хлопцем товариським і веселим, — про таких кажуть: «Душа колективу».

Була у Бричка заповітна мрія — грати у вищій лізі. І ось після того, як забив він за сезон більше тридцяти голів, звернули на нього увагу тренери елітного ешелону. Відразу два столичних клуби прислали своїх вербувальників...

Історія та набула скандального розголосу. Почалася вона ще в поїзді, яким їхали посланці зі столиці. Волею його величності випадку обидва опинилися у одному вагоні, і були тій обставині у перші хвилини дуже раді. А чому б і ні? Дорога далека, а тут так пофортило — їхати з колегою! Хоч побалакати буде з ким, тим більше, що під час міжсезоння всіляких новин, здогадок та неймовірних чуток більше, ніж квадратиків на сітці футбольних воріт.

Та коли дізналися один у одного про мету відрядження, стало їм не по собі. І з тренерів-селекціонерів перетворилися вони на доскіпливих детективів: слідкували один за одним та ходили впарі, мов зв'язані невидимими мотузками; куди один — туди й другий. Що й казати, становищу їхньому ніхто не позаздрив би. З одного боку, треба було за будь-яких обставин здихатися конкурента, а з іншого — ні в якому разі не можна було випускати його з поля зору, аби потім не кусати себе за лікті. В поїзді, звичайно, боятися не було чого. Все-таки простір обмежений,

та й чим тут вони могли зашкодити один одному? І все ж...

На передостанній станції несподівано один із них пропав! Портфель залишився в купе, а його не стало.

«Слава богу!» — радів другий. — Мабуть, відстав від поїзда!»

І, аби пересвідчитися, пройшов через увесь поїзд з кінця в кінець: колеги не було ніде! В якусь мить його штрикнула тривожна думка, що з тим могло трапитися щось недобре, але він швидко її прогнав від себе...

На вокзалі пропхався без черги до таксі і по дорозі до спорткомітету з неабиякою утіхою думав про те, як йому чудово поталанило. Пропав колега — і разом з ним зникли всі проблеми, тепер залишається тільки знайти Бричка, продиктувати йому текст заяви про перехід та з почуттям бездоганно виконаного завдання повертатися в Москву. Звісно, разом з Бричком, аби того не перехопили по дорозі. Бо й таке траплялося! І не раз.

В спорткомітеті йому здивувалися.

— Вам Бричко потрібен? — перепитав заступник голови, прискіпливо вивчаючи... прибулого поглядом поверх окулярів, що трималися на кінчику носа.

По тому, відклавши на край стола якісь

папери, скрушно захитав головою:

— Зманять хлопця, зманять! Вже другий сьогодні...

У столичного вояжера одвисла щелепа.

— Хто був? — підскочив зі стільця.

Заступник стеноу плечима і назвав прізвище.

— Та він же від поїзда відстав! — закричав гість, наче струм пройшовся його тілом.

— Від якого поїзда? — підріс на дві голови над столом господар поважного кабінету.

«Обдунив, так обдунив! А ти, дурню, радів!» — стугоніло в голові вояжера.

Та все ж йому хотілося вірити, що не все втрачено. Може, щось завадило супротивнику зустрітися з Бричком! Приміром, підземних переходів в цьому містечку, здається, немає, то чого б йому не потрапити під автівку?!

Вони зіткнулися біля під'їзду будинку, в якому жив Бричко.

Задоволене обличчя «того, що відстав від поїзда», засвідчувало без усяких слів, що переговори пройшли успішно. Не втаюючи погордливої радості, він демонстративно змахнув перед носом «того, що не відстав від поїзда» папірцем.

То була заява Бричка.

— А все ж так, колего! — вигукнув переможно.

Невдаха застиг на місці і, не кліпаючи, дивився на зловісний аркуш. Нараз в його очах майнув хижий відблиск, лице пересмикнулося.

— Віддай! — зарепетував і, наче індієць племені апачі, кинувся на супротивника.

Наступної миті на сходи посипалися шматки паперу.

Все це відбулося напрочуд швидко, що навіть із губ «того, що відстав», не встигла зійти посмішка. Та далі події відбувалися ще блискавичніше: важкий кулак, мов камінь з катапульти, вцілив колезі у щелепу...

— А як це ти у швейцари попав?

— Осуджуєш чи співчуваєш? — войовничо зиркнув спідлоба Бричко.

— Та чого ж мені осуджувати! Риба шукає, де глибше, а людина — де краще...

— Може, й так, — невесело погодився Бричко. — Хоча... — зам'явся. — А втім, гріх скаржитися. Хоч зарплата і невелика, зате із харчами ніякої мороки. Та ще маю сотню за тренерство у збірній споживспілки. У цьому році в місті йдемо в лідерах, а якщо виграєм першість, то обіцяють ще карбованців сорок-п'ятдесят накинути. У тебе, мабуть, набагато більше виходить, зате мені спокійніше. Та й при ділі завжди. А ти ж он, так би мовити, безробітний...

Згадка про його вимушений «простій» не припала Радужному до душі, тож він вирішив перевести розмову на інше.

— Облишмо це! — доторкнувся до плеча Бричка. — Краще розкажи, що з тобою потім сталося. Дебютував же, пам'ятаю, непогано. Три матчі — чотири голи! Ми вже думали, що коли піде так далі, то через місяць-два у збірній будеш...

Бричко знову спідлоба глянув на Котликова. Був у тому погляді якийсь невиразний спалах, тьмянний і розпливчастий...

Йому, певно, не дуже хотілося згадувати те, що цікавило зараз колишнього одноклубника.

— Зараз...

Котликова здивувала надто холодна байдужість, з якою мовив Бричко це слово, беручи до рук пляшку. З мовчазної згоди налив у чарки по вінця.

— Вип'єм, а тоді вже й розкажу...

Під цю мить двері комірчини зі скрипом розчахнулися, на порозі з'явилася молодцювата офіціантка. Чи то вона вже підпила, чи, може, в залі було спекно, але обличчя її пашіло, на скронях виблискували бісеринки поту.

— Володю! — заскалилася, широко всміхаючись яскраво напوماженими товстими губами. — Вам тут удвох не тужливо? А то би я розвеселила...

— Облиш! — не дуже зично відповів на те Бричко. — У нас тут розмова.

— І в мене розмова! — певно, таки була п'яна, бо незграбно хиталася. — А йди-но сюди! — загорнула до себе рукою повітря.

Поки Бричко про щось там балакав з офіціанткою за дверима, Котликов оглянув комірчину. Була вона вузьенька, і столик, за яким вони прилаштувалися, займав майже половину її. Між столиком і стіною упритул був втиснутий стілець — так, що при потребі його, мабуть, і не витягнути звідти. На стінах сяк-так було приліплено кілька обкладинок «Новин кіноекрану» з портретами артисток, праворуч від дверей — фото Блохіна з «Золотим м'ячем». Оце й усе...

— Люська, — сказав Бричко, повернувшись за хвилину. — Набивається в компанію, — додав, сідаючи до столу. — Сказав я їй, щоб прийшла пізніше.

Віктор Михайлович запитально скинув поглядом.

— Розведена, — хихикнув Бричко. — Якщо маєш бажання і сили, можеш побавитися...

— Треба дуже! — буркнув Котликов, однак на обличчі промайнула зацікавленість.

— То вип'єм? — підніс чарку Бричко.

І, не чекаючи на Котликова, одним махом випорожнив її.

— Питаєш, що було далі? — почав розповідь, настромлюючи на виделку шматок шинки. — А було так. Поставили мене в дубль на першу гру чемпіонату, сказали: «Твоє завдання — бути в штрафній і забити гол!» Ну, те саме, що я і в «Автомобілісті» робив. А дубль, у принципі, той же клас «Б». Та й суперник — здається, кутаїсці, — не дуже сильний. Чи, може, вони не сприйняли мене всерйоз? Одне слово, десь в середині першого тайму, набігаю на флангову передачу, б'ю головою м'яча під перекладину — гол. В другому таймі знову роблять мені пас зліва, воротар вистрибує, але до м'яча не дотягується, й мені залишається тільки «щічку» підставити. Мене відразу після цього заміняють і кажуть: «Готуйся, завтра вийдеш за основний...» Ну, вийшов у другому таймі. Тільки добіг до штрафної суперника, бачу: м'яч прямо на мене летить. Чесно кажучи, я ще й подумати не встиг, що з ним робити, як він потрапляє мені на ногу і влітає у дев'ятку! Чудеса та й годі. Ну, на наступний матч мене вже відразу в основу поставили. Я, звісно на підйомі. Ще б пак, адже той гол відзначили в усіх оглядах як найкращий в турі. Літаю полем, мов на крилах. Все виходить. Все прекрасно. І пас віддам, і мені дадуть. Одне слово, у цьому матчі також забиваю гола. Старший мною не натішиться, газети про мене пишуть. Та тільки помічаю, що «старички» на мене скоса поглядають.

Ну, ти й сам знаєш, хто тоді в команді грав. Шість збірників — це ж не жарт. А я, значить, вплутався між ними, центрального нападаючого, капітана збірної, виходить, на «банку посадили» через мене. «Старички» навіть до старшого пішли, вступитися за нього. А той же ні з ким не панькався: «Будете бунтувати, усіх в запасі засаджу. Я тут командир, а не ви!» І ставить мене на третій матч. Знову я літаю полем, паси віддаю. Та от мені, бачу, не дають. Не помічають мене, хоч плач. Бігаю, відкриваюся, але... Та недарма ж казали, що я нібито у сорочці народився. Тільки розпочався другий тайм, як несподівано помиляється захисник суперників — віддає м'яч біля штрафної прямо мені у ноги. Тут я вже вклав в удар всю свою злість за перший тайм! Суперники в трансі, а мої одноклубники... Ну, ніхто навіть не підбіг, не привітав... До кінця матчу сидимо ми, значить, в глухій обороні. І тут контратака. Виходимо я, Савіних і Меркулов проти трьох захисників. Знаю, що м'яча мені не дадуть, але все одно відкриваюся. Та чи то Меркулов не побачив, що зліва я, чи, може, забув, що мені пас давати не можна, — бо так, значить, «старички» постановили, — але пасує. Не дуже зручно, правда, але я все-таки дотягнуся і б'ю. М'яч ковзає по траві і тихенько котиться у проотилежний від воротаря кут воріт. Гол! Ну а потім... Меркулов (мабуть, йому добряче перепало від «старичків») влаштував

на тренуванні за мною справжнє полювання. Та ще старшому стукнуло влаштувати двохсторонку «старичків» з «молодими». Ну і засадив мені Меркулов у коліно по повній програмі. Зразу нічого, до кінця тренування якось доклигав. Уранці лікар подивився мою ногу і сказав: «Амбець! Меніск!» Зробили операцію. Півроку, вважай, коту під хвіст. А тут ще гра у команди геть розклеїлася, Демидовича зняли, а новий старший під сопілку збірників почав танцювати. Одне слово, списали мене. Зібрався вже було назад у «Автомобіліст», аж тут в «Динамо» покликали. Тренувався, як чорт! А виходжу на поле — все про коліно думаю. У штрафну не лізу, як раніше. У центрі поля — все виходить, а біля воріт опинюся — ніби ніколи у футбол не грав! Ні м'яча прийняти, як годиться, не можу, ані пробити. Хто мене такого тримати буде? Півсезону не пройшло — сказали: «Пиши заяву»... Написав. А що далі? Додому? Поїхав, значить, героєм, а повернуся — невдахою? Ні! Одне слово, пішов на завод. А там, знаєш, яке життя? Пити почав, курити. За заводську команду, правда, грав на першість області. І поступово почав знову набирати форму. Десь через рік несподівано з'являється Демидович. Приїхав до мене. Каже: «Беру в команду. Потренуєшся, підтягнешся, ще ж молодий!» А й справді, скільки мені тоді було — четвертак тільки. Згодився. Хотілося ще пограти у

пристойній команді. Майже сезон тримав мене Демидович у дублі. Розігрував, значить. Я вже й у кращі бомбардири став вибиватися, ось-ось знову в основу попаду. Режимлю — не п'ю, тільки іноді покурюю. Швидко якимось звик до цигарок, і то дуже...

Бричко поліз до кишені, дістав «Родопі». Закурив.

— Нарешті Демидович передає через адміністратора: готуйся, завтра виходиш за основу. Сам знаєш, що це для мене значило. Розпереживався, як пацан! Цілу ніч очей не склепив... Перегорів, значить! Вийшов на поле, а перед очима — пелена. Куди бігти, що робити — ані чорта не втямлю. Та навіть м'яча обробити не можу! Просто жах...

Бричко зітхнув важко, затягнувся глибоко димом. Вчавив недопалка у попільничку.

— Одне слово, скінчилося все свистом і матюками із трибун. Демидович, правда, і словом не обмовився, а я... Зібрав свої манатки, сів у перший-ліпший поїзд і поїхав. Світ за очі, так би мовити. Зійшов на кінцевій станції, сказав собі: «Тут і житимеш!» З тих, значить, пір тут і живу...

— Одружився? Сім'ю маєш?

— А! — відмахнувся Бричко. — Скажи, воно мені треба? Зайвий клопіт...

— Не склалося?

— Чому ж не склалося? — хмикнув Бричко. — Все нормальок! Живу — не тужу. Ніхто на мізки не капає. Свобода!

Був час, коли і Котликова «сватали» у вищу лігу. Спершу він зрадів запрошенню, але по тому, як хвиля піднесення вляглася, прокрався у душу сумнів. Хоча і товариші по команді, і знайомі в один голос переконували: «Нічого й думати! Може, такої нагоди більше й не буде. Спробуй, а не вийде, нічого страшного...»

Все ж поради ці сумніву його не розвіювали, і тоді пішов Котликов до Валерки Митрофанова, якого у команді прозивали Шефом. Був він футболістом тертим, мав за плечима кілька десятків матчів у вищій лізі, навіть в олімпійській збірній трохи пограв. Словом, понюхав футбольного пороху.

— За порадою прийшов? — усміхнувся Валерка.

— То ти вже знаєш...

— Ще б не знати! — блиснув золотими зубами Шеф. — Всі ж про це балакають. То, значить, кличуть?

— Кличуть.

Митрофанов посміхнувся.

— У вищці пахати треба. Розумієш: па-ха-ти.

— Я знаю, — стенив плечем Котликов.

— Знає він! — хмикнув Шеф. — Ти краще подумай, навіщо вкалувати, коли все одно матимеш практично те саме, що й тут. Чи, може, тобі слави хочеться? Навіщо вона тобі? Стрельцовим тобі все одно не стати. Та й не вісімнадцять тобі, щоб мріяти бозна про що... Ну, матимеш на якихось кілька червінців більше, то й що? Хіба вони варті того, аби гробити себе?

Розмова ця й вирішила все. Заяви на перехід Котликов не написав. Чи жалкував потім? Аніскілечки. Бо ж таки нічого не втратив, а от сам факт запрошення до вищої ліги йому прислужився. По-перше, керівництво, якому він заявив, що не хоче залишати команду винятково із почуття патріотизму, одразу ж «вибили» Котликову двокімнатну квартиру. По-друге, підвищили преміальні. По-третє, варто було йому заїкнутися, що пора вже й про майбутнє подумати, як по дзвінку із «високого кабінету» Котликова зарахували у студенти інституту, і то навіть без екзаменів. А як інакше?! Патріот же!

Мінялися тренери, але у високих апартаментах пам'ятали про його «відданість команді», і не приведи господь було не поставити Котликова в основний склад, хоч би у якій фізичній формі він не був. Якось новий старший тренер, не знаючи ситуації, посадив його «на банку», — це йому мало не коштувало роботи. Отак і прожив

Котликов чотири сезони, мов сир у маслі. Та все добре не може тривати вічно. Якась катавасія сталася у «верхах», прийшло у місто нове начальство, якому футбол був до лампочки, і футболісти почали розбігатися хто куди. Змушений був і Котликов шукати щастя в інших містах. Змінив за три роки п'ять чи шість команд, було його занесло аж на Далекий Схід. Там і зустрівся зі своїм колишнім одноклубником. Той якраз шукав собі помічника в команду першої ліги. Він і агітував Котликова «повісити бутси на цвяха». Зрештою, і агітувати особливо не треба було. Погодився. І не жалкував. Вимагалось від Котликова не так вже й багато: просто не заважати. Що він успішно і робив. За якихось два сезони команда вибилась у лідери ліги і дісталася фіналу Кубка країни, і Котликову — за компанію із головним — дали заслуженого тренера. Після цього тріумфу головного переманили у «вишку», і Котликова призначили замість нього. За інерцією команда сезон дограла досить вдало, закінчила чемпіонат на третьому місці. Але у міжсезоння команда «попливла» — ані гри, ані результату. Передчуваючи катастрофу, Котликов написав заяву і подався на нове місце. Тим паче, що пропозицій не бракувало: незаслужене звання заслуженого діяло на спортивних функціонерів магічно...

Так було вже з добрий десяток років, і Віктор

Михайлович вірив, що так і буде. І нинішнє безробіття, був певен, це лише прикре непорозуміння: хай там що, а фахівці його рівня на дорозі не валяються.

Люська стояла у дверях, кінчиком язика облизуючи жовтуваті зуби («Певно, курить», — подумав Котликов) і у такт музики, яка проривалася із залу, поколихувала округлими стегнами, що звабливо окреслювалися цупкою джинсовою спідничкою.

Поклавши руку на спинку стільця, Котликов з удаваною байдужістю дивився на Люську. Великі — мов гарбузи — груди йому не сподобалися, не у захваті він був і від пишного живота. Проте обличчя ще зберігало тонкі риси колишньої вроди, хоча й було попсоване мішками під очима та павутинками зморщок.

— То я прийшла! — вигукнула Люська.

Бричко кисло всміхнувся.

— А де ж ми тебе посадимо? — розвів руками. — Дуй за стільцем.

— Нащо? — засміялася Люська, переступаючи через порога. — Я на твоїх колінах примощусь.

І спробувала одразу ж здійснити свій намір.

Бричко виставив застережливо руки.

— Цього ще не вистачало! Заважатимеш...